

K
V
V
A
K

Koninklijke Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst

Reisbrieven over Aziatische kunst

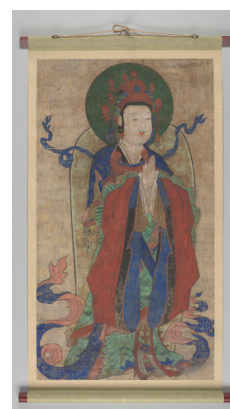
door Herman Visser 1921-1922

*Algemeen Handelsblad van Dinsdag 25 October 1921 - Ochtendblad - Tweede blad, p. 5
[bewerking: Pauline Lunsingh Scheurleer en Senna van Dam]*

Reisbrieven over Aziatische kunst XIII - Korea

Reeds eenige malen is in deze brieven mijn groote bewondering voor de Koreaansche kunst tot uiting gekomen. Aanvankelijk - vóór mijn vertrek uit Europa - zijn het in hoofdzaak de sublieme Boeddhistische schilderijen geweest, die mijn belangstelling voor de hogere Koreaansche kunst hebben gaande gemaakt. Gaande hebben gemaakt, slechts even voor dat vertrek. Immers, vóór het eerst kort geleden verschijnen dezer schilderijen in Parijs, en via Parijs in ons land (Kleykamp)¹, kenden we in Europa nagenoeg niets van de sterkste kunst van Korea [afb. 1]. Op zijn best had deze of gene een afbeelding van een (meestal nog wel vermeend) Koreaansch beeldhouwwerk in handen gehad, terwijl over Koreaansche schilderkunst tot voor kort, sporadisch en vaagweg, gepraat werd. Het was een kunstuiting, waarvan men wel wist dat zij bestond, doch waarvan men het wezen, bij algeheel gebrek aan materiaal, niet kende.

Wat wij wèl van de Koreaansche kunst kenden, bepaalde zich vrijwel uitsluitend tot de ceramiek, die het zeer zeker tot een aanzienlijke hoogte gebracht heeft, maar waarvan toch moeilijk kan worden beweerd, dat zij ons ook maar eenigszins een beeld biedt van het artistiek kunnen der oude Koreaansche bevolking.

Schildering van een Boddhisatva [afb. 1], Korea, 19e eeuw, kleuren op papier, hoogte 126,5 cm, Rijksmuseum, bruikleen KVVAK (schenking Ada Helena Hondius-Crone, 1978), inv.nr. AK-MAK-1300

¹ *Tentoonstelling van oude Chineesche en Tibetaansche schilderijen en beeldhouwwerken (verkoopcat. Koninklijke Kunstzaal Kleykamp), Den Haag, 1920. Volgens Heijbroek (Kleykamp: de geschiedenis van een kunsthandel ca. 1900-1968, Zwolle, 2008, p. 190) waren de schilderijen afkomstig uit Frankrijk, collectie Goloubew. Op aanraden van Visser kocht Ada Crone in 1924 een van deze schilderijen (die in 1920 onverkocht was gebleven, zie archief VVAK, nr. 616). Die kwam later in de collectie van de VVAK: AK-MAK-1300. Overigens werd de schildering in 1920 in de catalogus omschreven als Chinees en zag Visser het als een vroege en belangrijke Koreaanse schildering. Het werk wordt nu in de 19de eeuw gedateerd.*

Intusschen kon ik mijn kennis omtrent de Koreaansche kunst in de Amerikaansche musea (hoofdzakelijk in het Metropolitan Museum of Art te New York, en in het Museum of Fine Arts te Boston) verrijken. In New York waren het in het bijzonder een polychrome schildering van een haan en een kip [afb. 2], kleine Boeddhistische bronzen en bronzen spiegels, in Boston een in zeer aanzienlijke afmetingen gehouden Boeddhistische schildering van een Kwannon en een monochrome schildering van een vogel die mij nieuwe en zeer schoone kanten der Koreaansche kunst openbaarden. Ik heb over een en ander uitvoeriger in mijn over Amerika handelende brieven bericht (zie brief I).

Ik kwam dus reeds iets wijzer naar Japan, en hoopte er weer iets wijzer ten aanzien der Koreaansche kunst vandaan te gaan. Hetgeen in Japan echter met zekerheid aan Korea toegeschreven mag worden, is uiteraard gering. Velen zullen het anders hebben verwacht.

In mijn laatsten brief beloofde ik van Koreaansche kunst in Japansche collecties te zullen berichten. Welnu, dat is om de zoo juist vermelde reden spoedig geschied.

Vermoedelijk schuilt er onder het in de Suiko-periode ontstane beeldhouwwerk wel een of ander stuk, dat aan Koreaansche meesters toegeschreven zou kunnen worden. Het blijft in deze echter steeds gissen. Ook in het geval van de bekende bronzen altaarstukken in den Kon-dô van Hôryû-ji.² M.i. maken eenige kleinere Boeddhistische bronzen uit het bezit van den keizer, die onlangs in het Museum te Nara (Shôtoku Taishi tentoonst.) te zien zijn geweest, er nog het meest aanspraak op van Koreaansch origine te zijn (zie brief X).

Resumeerend: Geen enkel important beeldhouwwerk in Japansche collecties kan met zekerheid op rekening van Korea worden geboekt.

Naar mijn vaste overtuiging dient echter wèl een hoogst belangrijke schildering in Japansch bezit, aan Korea toegeschreven te worden. Ik bedoel de grandioze schildering uit het bezit van den keizer, waarop Shôtoku Taishi met twee kinderen afgebeeld heet te zijn (zie brief X) [afb. 3].³ Andere Koreaansche schilderingen, die ik in Japan onder oogen mocht krijgen, zijn de vermelding nauwelijks waard. De Shôtoku kakemono is echter zulk een uniek werk onder de ons bekende Koreaansche schilderingen, dat het, niettegenstaande het de eenige belangrijke Koreaansche schildering in Japan is, geheel opweegt tegen de talrijke Koreaansche schilderingen (in Hoofdzaak van Boeddhistischen aard) in Europeesche en Amerikaansche collecties.

Na den vrij schralen oogst in Japan, bleef mijn hoop, mijn kennis omtrent de Koreaansche kunst in meer uitgebreiden zin wat te verrijken, zooals begrijpelijk is, op Korea zèlf gevestigd.

Ik ben in die hoop niet teleurgesteld. Weliswaar zag ik in Korea geen enkele Boeddhistische schildering, die het uthoudt tegen de in Europa en Amerika bezichtigde stukken, maar daartegenover staat, dat ik in Seoul's musea voor het eerst op schappelijke wijze met Koreaansche beeldhouwkunst kennis heb kunnen maken.

Golden Rooster and Hen [afb. 2], rolschildering, inkt en kleuren op papier, Korea, 19de eeuw, 114,3 x 45,67 cm., Metropolitan Museum, New York, inv.nr. 19.103.2

Kanô Osanobu, *Kopie naar Shôtoku Taishi oyobi ni ôji zô* [afb. 3], Japan, 1842, kleuren op papier, 101,3 x 53,5 cm, Tokyo National Museum, inv.nr. A-9208

2 Boeddhistische tempel in Nara, Japan.

3 Met dank aan Marie Yasunaga.

De reis naar Korea is tegenwoordig uiterst gemakkelijk. Men steekt uit Japan (van Shimoneseki) over naar Fusan⁴, en vervolgt de reis dan per spoor naar de hoofdstad Seoel.

Seoel telt twee musea, die nog niet overbekend zijn, doch die, zoowel om inhoud als inrichting, alleszins ruimer bekendheid verdienen. De reden dat wij tot nu toe vrijwel niets over deze musea hebben vernomen, dient aan het nog niet al te lange bestaan dezer instellingen, en vooral ook aan den oorlog te worden geweten. Oost-Azië heeft de laatste jaren slechts schaarsch bezoek van in Aziatische kunst belangstellende Westerlingen gehad.

Voordat ik in breede trekken over Seoel's beide musea bericht, lijkt het niet overbodig eenige gegevens aangaande het voor ons, Westerlingen, in kunsthistorisch opzicht nog vrijwel maagdelijk gebied der Koreaansche kunst te verstrekken. Deskundigen op dit gebied vindt men tot nu toe slechts onder Japanners, (o.a.: Sekino⁵, Hamada⁶, Baba⁷), en wellicht eenige onder de Koreanen.

Na eenige bestudeering van Japansche bronnen, en met behulp van notities, waaraan de hulpvaardige heer Baba, directeur van het Museum van het Gouvernement-Generaal⁸ [afb. 4] te Seoel, mij hielp, zij voorloopig de volgende periode-indeeling der Koreaansche kunst geadopteerd:

Periode der drie Koninkrijken, van 18 v. Chr. tot 668 n. Chr. (ongeveer gelijktijdig in China: de latere Han-periode tot 221 n. Chr., de Wei-periode van 386-549, en de Sui-periodes van 589-618; Sinla-periode⁹ van 668-935 (in China: het T'ang tijdperk van 618-907); Koli-periode¹⁰ van 935-1392 (China: het tijdperk der vijf dynastieën van 907-960, de Sung-tijd van 960-1280, en de Yüan-periode van 1280-1268); Li-periode¹¹ van 1392 tot op heden (China: Ming-tijd van 1368-1644 en de daarop volgende moderne periodes).

Het beste wat Korea in beeldhouwkunst gepresteerd heeft, stamt, dunkt me, uit de zesde en uit het begin van de zevende eeuw. Het is een kunst, die parallel loopt aan de Wei-plastiek, die heel wat aan deze Chineesche kunst heeft te danken, doch die in detaillering en in een weer geheel anders dan in China gestemde emotionaliteit, belangrijke nieuwe bijdragen geleverd heeft. Zóó belangrijk, dat de Suiko-kunstenaars in Japan, die op hun beurt weer heel veel aan Korea hebben te danken, door de vroege Koreaansche plastiek op velerlei sublieme wijze tot geheel origineele werken geïnspireerd zijn geworden.

[Postkaart met vooraanzicht van het Gouvernement-Generaal Museum te Seoul](#) [afb. 4], Foto: Seoul Geschiedenis Archieven, Seoul Geschiedenis Museum

4 Japanse koloniale naam voor de Zuidelijke havenstad Busan.

5 Sekino Tadashi (1868-1935), kunsthistoricus en archeoloog. Hij werkte van 1909-1914 in Korea.

6 Hamada Kōsaku (1881-1938), hij was archeoloog en vanaf 1917 doceerde hij archeologie aan de universiteit van Kyoto.

7 Baba Koreichirō (?), hij leidde in de jaren '20 opgravingen in Korea en is bekend door zijn 'ontdekking' van de tombe in de stad Yangsan in de buurt van Busan. Informatie met dank aan Marie Yasunaga.

8 Het Gouvernement Generaal Museum (Koreaans: 총독부박물관, Chinees: 總督府博物館) heette het Chōsen Sōtokufu Museum. Het werd geopend op 1 december 1915, in een gebouw met een Westerse architectuur op het terrein van het voormalige paleis van de Joseon dynastie (1392-1910) genaamd Gyeongbokgung. Het museum is de voorganger van het Nationaal Museum van Korea. Zie Pai, Hyung Il. 'The Creation of National Treasures and Monuments: The 1916 Japanese Laws on the Preservation of Korean Remains and Relics and Their Colonial Legacies', *Korean studies* 25/1 (2001), p. 79.

9 Verenigd Silla.

10 Goryeo dynastie.

11 Joseon dynastie.

Ook in de Sinla-periode, de Koreaansche T'ang-parallel, is nog goede beeldhouwkunst ontstaan, al haalt die kunst ook niet bij de voorafgaande uitingen. Naar het in het Prins Li museum te Seoel [afb. 5]¹² aanwezige materiaal te oordeelen, komt mij de Sinla-kunst uit de achtste eeuw sterker voor dan die uit de zevende eeuw.

In den lateren Sinla-tijd, en in de daarop volgende Koli-periode (was het, evenals met de daarmee gelijktijdig in China ontstane beeldhouwkunst (de late T'ang- en de Sung-plastiek) met de goede beeldhouwkunst al gedaan.

De beeldhouwkunst uit den Li-tijd is veel minder dan die uit den Ming-tijd.

Omtrent de schilderkunst gegevens van bovenstaanden aard te verstrekken, lijkt voornamelijk vrijwel onmogelijk. Alleen voor zoover het schilderkunst van meer profanen aard betreft, kan de tijd van ontstaan benaderd worden, daar het meerendeel dezer niet zeer fraaie schilderijen vrijwel geheel in Chineeschen stijl is gehouden. Men vindt dergelijke schilderijen in talrijke exemplaren in de beide musea te Seoel.

Afgezien van eenige eigenaardige categorieën monochrome schilderijen (b.v. die waartoe de meergenoemde vogel in Boston, en schilderijen van druiven in de beide musea te Seoel [afb. 6] behooren), en van de categorie polychrome schilderijen, waarvan de haan en de kip te New-York een voorbeeld zijn, is, naast de Shôtoku Taishi portret-schildering in het bezit van den Japanschen Keizer (aangenomen altijd dat die exceptioneele kakemono inderdaad Koreaansch werk is), slechts de Koreaansche Boeddhistische schilderkunst oorspronkelijk te noemen. Indien er van stijlverwantschap sprake is, dan vertoont zij nog het meest overeenkomst met sommige Boeddhistische schilderijen uit Chineesch Turkestan.

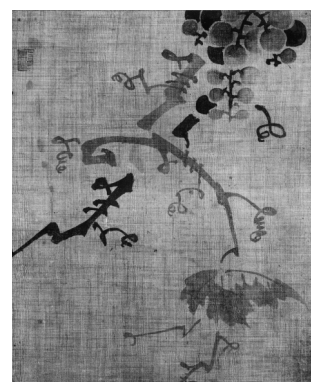
Speciale karaktertrekken der Koreaansche Boeddhistische schilderkunst, zouden als volgt geformuleerd kunnen worden: Het is een zuiver-sterke kunst, nooit te verrijnd van sentiment. Het lijnwerk is prachtig vloeiend en sterk emotioneel. Vooral karakteristiek is de streng-gebonden compositie, die in gevallen van symmetrie schier aan Byzantijnsche vlakverdeling doet denken. De kleurgeving vertoont veel rood en groen.

Beter dan deze regels te lezen, ware echter bestudeering van eenige dezer schilderijen, waartoe nu in ons land gelegenheid is.¹³

Postkaart met foto van het hoofdgebouw van het Prins Li Museum te Seoel, [afb. 5].

Foto: Seoul Geschiedenis Archieven, Seoul Geschiedenis Museum

Hwang Jip-jung, *Druiven* [afb. 6], Korea, Joseon-periode, 16de eeuw, inkt op zijde, 16,4 cm x 21,4 cm, Nationaal Museum van Korea, inv.nr. geonpan34022

12 Het Prins Li Museum (Koreaans: 이왕가박물관, Chinees: 李王家博物館) was het eerste museum van Korea. Het opende in 1909 de deuren op het terrein van het Changyeongung paleiscomplex in Seoul. Er is geen consensus over of het museum is opgericht door de Japanse koloniale overheid of dat het is opgericht door keizer Sunjong (r. 1907-1910) en zijn ministers, zie Seunghye Lee, "Korea's First Museum and the Categorization of "Buddhist Statues", *Sungkyun Journal of East Asian Studies* 21/1 (2021), pp. 51-81. Na de Koreaanse onafhankelijkheid in 1945 werd een groot gedeelte van de collectie overgedragen aan het Nationaal Museum van Korea.

13 De schildering van Ada Crone (zie afb 1) is al genoemd. In zijn brieven aan Crone meldt Visser dat ook Ernst Heldring een Koreaanse schildering heeft gekocht. Dit zou goed AK-MAK-301 kunnen zijn, dat de VWAK in 1954 als legaat van Heldring ontving (overigens niet te vinden in de catalogus van Kleykamp uit 1920).

Met het aangeven der Chineesche parallellen, voorzoover het de Koreaansche beeldhouwkunst betreft, is weliswaar iets gezegd (daar men op de hoogte is van de hoofdtrekken der Wei-, T'ang-, en Ming-plastiek) maar het fijnere van de zaak vermag ik U niet zonder afbeeldingen te geven.

Voor de ceramiek zij naar origineelen en naar hetgeen hierover door Fischer¹⁴ ("Orientalisches Archiv"), en later door Rackham¹⁵, Bosch Reitz¹⁶ en anderen is gepubliceerd, verwezen.

De beide musea te Seoel zijn ongeveer even belangrijk. De eene instelling is door Prins Li¹⁷, het hoofd van het onttroonde Keizershuis, gesticht. Een nieuw, nagenoeg geheel in Westerschen trant gehouden, zeer bevredigend, museumgebouw, bevat de beste kunstwerken op plastisch gebied. De talrijke kleinere Boeddhistische bronzen [afb. 7] die deze instelling rijk is, vormen een schooner en vollediger complex, dan de overeenkomstige werken in het andere museum –, dat van het Japanse Gouvernement-Generaal.

Voor al een groote bronzen figuur [afb. 8], het voorbeeld voor een bekend Japansch beeldhouwwerk in hout (de Kwannon uit Kôryû-ji in het Uenô-museum te Tôkyô, zie brief V) [afb. 9]¹⁸, doch veel sterker dan dit (zooals in dergelijke gevallen niet anders is te verwachten), blinkt onder de beeldhouwkunst van het Prins Li museum uit.

Wat zich aan schilderkunst in dit (en ook in het andere) museum bevindt, werd hierboven reeds aangeduid. Het is onbegrijpelijk dat men in de beide Seoel'sche musea geen goede Boeddhistische schilderijen aantreft.

Met wat dit in Westerschen trant gehouden centrale gebouw bevat, is het Prins Li museum bij lange na nog niet uitgeput. Men kan talrijke interessante en soms ook wel fraaie voorwerpen in een groot complex in Koreaanschen stijl opgetrokken gebouwen vinden. Deze gebouwen hebben tezamen een der Keizerlijke Koreaansche paleizen gevormd.¹⁹

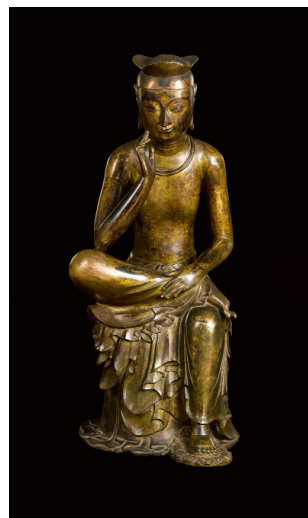
Daar de Koreaansche kunst behalve in de ceramiek (die in de beide musea van Seoel, dunkt me, goed bestudeerd kan worden), in haar minder hooge uitingen hier alweer terra incognita is, zou zelfs het vluchtig aanduiden van den inhoud der bijgebouwen, nuttelooze moeite zijn.

Mirokubosatsu hanka zō (zittende Maitreya met één opgetrokken been) [afb. 9], Japan, Asuka-periode, 7de eeuw, hout, h. 123.3 cm. Foto uit With, *Buddhistische Plastik in Japan*, 1919, tafelband, nr. 125

Bodhisattva Avalokitesvara [afb. 7], Korea, Baekje Koninkrijk, 7de eeuw, verguld brons, h. 21,1 cm, Nationaal Erfgoed nr. 293, opgegraven in Gyuam-ri, Buyeo in 1907, Nationaal Museum van Korea, inv.nr. Mbeon335

Peinzende Bodhisattva [afb. 8], Korea, Baekje Koninkrijk, 7de eeuw, verguld brons, h. 93,5 cm, Koreaans Nationaal Erfgoed nr. 83, Nationaal Museum van Korea, inv.nr. Deoksu 3312

14 Adolf Fischer, 'Über Koreanische Kunst', *Orientalisches Archiv. Illustrierte Zeitschrift für Kunst, Kulturgeschichte und Völkerkunde der Länder des Ostens* (red. Hugo Grothe) 1 (1910), pp. 149-158.

15 Bernard Rackham, *Catalogue of the Le Blond collection of Corean pottery*, Londen, 1918.

16 S.C. Bosch Reitz, *Catalogue of an exhibition of early Chinese pottery and sculpture*, New York, 1916. Dit boek heeft ook een bescheiden hoofdstuk over Koreaanse keramiek.

17 Keizer Sunjong (r. 1907-1910).

18 Afbeelding met dank aan Marie Yasunaga.

19 Changyeonggung paleiscomplex in Seoul.

Het museum van het Gouvernement-Generaal gelijk in vele opzichten op dat van Prins Li. Het is ook in talrijke gebouwen van een vroeger paleis ondergebracht, en heeft eveneens een centraal, in Westerschen trant gehouden, gebouw, dat hier de beste beeldhouwwerken en schilderijen bevat.

Voor al de archaeologische verzamelingen van dit museum verdienen de aandacht. Van de interessante lakwerk-fragmenten [afb. 10], waarin men het voorbeeld van de lakschilderkunst van den Tamamushi-shrine in Hôryû-ji zou kunnen zien, berichtte ik reeds. Men vindt dergelijke fragmenten ook in het Prins Li museum.

Een bijzonderheid van het Museum van het Gouvernement-Generaal, is de hier geëxposeerde uitgebreide Turkestan-verzameling, door den Japanschen priester Graaf Otani²⁰ bijeengebracht, en door een rijk Japanner aan het Museum geschonken. Ethnographisch zeer zeker van het grootste belang, legt de collectie het in artistiek opzicht geheel af tegen de collecties uit Turkestan van Pelliot²¹ (Louvre en Musée Guimet te Parijs), Aurel Stein²² (Britisch Museum), en van le Cocq²³ (Museum für Völkerkunde te Berlijn).

Ten slotte moet ik nog van een kleine expeditie in het binnenland van Korea berichten.

In het Prins Li museum had ik copieën van polychrome wandschilderingen in vroege graven uit Noordelijk Korea gezien [afb. 11-13], die mij, niettegenstaande het slechts op niet-photographischen weg ontstane reproducties betrof, sterk deden vermoeden dat de origineelen zeer interessant moesten zijn.

Door de vriendelijke tusschenkomst van het Japansche Gouvernement-Generaal, dat mij ook in andere opzichten zeer ter wille geweest is, werd de tocht naar de graven in elkander gezet. 's Avonds laat van Seol vertrokken, kwam ik 's morgens in alle vroegte te Heijô²⁴, de vroegere hoofdstad van een der rijken uit het tijdperk der drie Koninkrijken, aan. Het vroege uur was voor den onderwijzer, die mij door het Gouvernement als gids toegevoegd was geen beletsel geweest, mij aan den trein op te wachten. Japanners zijn zeer vroeg bij de hand.

Met allerlei vehikels – een boemeltreintje, een rammelend, volgepropt en levensgevaarlijk over den slechten weg rondslingerend Fordje, en een paar afgesloofde rikisha's – werden de bij het plaatsje Kôsei²⁵ gelegen drie graven bereikt.

[Witte tijger](#) [afb. 13], kopie (ca. 1920) van westelijke muurschildering uit Gangseodaemyo (Gangseo Grote Tombe), Korea, Goguryeo-periode, laat 6de eeuw, 218 x 318 cm, Nationaal Museum van Korea, inv.nr. deoksu4175

[Lakwerkfragment](#) [afb. 10], Korea, ongedateerd, Nationaal Museum van Korea, inv.nr. Mbeon572. Het staat niet vast dat dit fragment al in Vissers tijd aanwezig was, maar hij zal iets soortgelijks gezien hebben.

[Blauwe draak, kopie \(circa 1920\) van oostelijke muurschildering uit Gangseodaemyo \(Gangseo Grote Tombe\)](#) [afb. 11], Korea, Goguryeo-periode, laat 6de eeuw, 203 x 309 cm, Nationaal Museum van Korea, inv.nr. deoksu4175

[Zwarte schildpad en slang](#) [afb. 12], kopie (ca. 1920) van noordelijke muurschildering uit Gangseodaemyo (Gangseo Grote Tombe), Korea, Goguryeo-periode, laat 6de eeuw (918-1392), 218 x 311 cm, Nationaal Museum van Korea, inv.nr. deoksu4175

20 Graaf Ôtani Kôzui (1876-1948), boeddhistisch leidman, leidde ook onderzoeks expedities naar boeddhistische plekken in Centraal-Azië (1902-1910).

21 Paul Pelliot (1878-1945), Franse sinoloog, tibetoloog en 'ontdekkingsreiziger'.

22 Marc Aurel Stein (1862-1943) Hongaarse (maar tot Brits burger genaturaliseerde) archeoloog, tibetoloog en Indoloog.

23 Albert von le Cocq (1860-1930), Duitse archeoloog en expeditieleider in Centraal-Azië.

24 Japanse koloniale naam voor Pyongyang, hoofdstad Noord-Korea en oude hoofdstad van de Goguryeo dynastie.

25 Japanse koloniale naam voor de stad Gangseo, een plaats in de buurt van Pyongyang.

Deze graven zijn niet zoo heel lang geleden ontdekt.²⁶ Twee bevatten wandschilderingen – o.m. draken en dergelijke voorstellingen, ook interessant ornament, waarin wellicht het voorbeeld van sommig Japansch Suiko-ornament mag worden gezien – die waarschijnlijk kort na den Chineeschen Han-tijd ontstaan zijn.

De Japansche geleerden beschouwen de vrij felle, alleszins merkwaardige, en voor de geschiedenis der Oost-Aziatische schilderkunst hoogst importante documenten, als de vroegste Oost-Aziatische schilderingen.

De tocht heeft mij door allerlei primitieve Koreaansche gehuchten, met hun eigenaardig gekleede, van karakter vaak opvliegerige, bewoners, gevoerd. Het merkwaardigste dat ik op dezen tocht beleefde, was de aanblik van een Koreaan, die een zeer exotisch gevormde visch aan een touwtje achter zich aan over den zanderigen weg voortsleepte.

Naar deze en andere hoogst primitieve dingen te oordeelen, zou men geneigd zijn te denken dat er nog steeds iets frisch op kunstgebied in Korea moest worden gemaakt. Zoover ik echter kon nagaan, is een dergelijke conclusie jammer genoeg onjuist. Het tegenwoordig Korea vormt volstrekt geen uitzondering op den achteruitgang van de kunst in heel Azië.

H. F. E. Visser

a.b. "Rumphius", tusschen Belawan²⁷ en Singapore.

---

26 De tombes bij de stad Gangseo zijn in 1912 ontdekt en geïnventariseerd onder leiding van de eerder genoemde Japanse archeoloog Sekino Tadashi. Deze tombes behoren tot het erfgoed van het Goguryeo koninkrijk (37 v.Chr. - 668 n.Chr.), één van de koninkrijken uit de Drie Koninkrijken periode.

27 Havenstad aan noordoost kust van Sumatra.